

JORDI CASAS I ROCA

La hisenda
municipal catalana
De la baixa edat mitjana
a la revolució liberal (segles XIII-XIX)

Proemi de
Mercè CONESA

Pròleg de
Josep M. FRADERA

Pagès editors
LLEIDA, 2015

Quan l'historiador Jordi Casas em va dir que havia fet un estudi sobre la hisenda municipal catalana i que tenia la voluntat de publicar-lo, no vaig tenir cap dubte que un llibre com aquest calia posar-lo a l'abast de tothom.

Que els càrrecs públics municipals tinguem interès per la hisenda local és quelcom que no mereix comentaris. Senzillament forma part de les nostres preocupacions diàries, que no són poques. Ja no és tan habitual, tot cal dir-ho, que ens interessem per la història del que avui configura la nostra quotidianitat com a administradors de la cosa pública. Si no és que hom, a la vegada, s'hagi interessat especialment per la història i, en concret, per la història de les nostres institucions, en aquest cas les institucions locals. És per això que depenem dels historiadors, als quals hem d'agrair que ens ajudin a entendre perquè les coses són com són i no d'una altra manera, que és una de les seves funcions, encara que no l'única.

Com diu l'autor a la introducció, aquest llibre cobreix un buit historiogràfic. Tot i que pugui estranyar, encara que no a aquells que han estat amatents a la historiografia catalana més recent, fins avui no existia una síntesi sobre la hisenda municipal catalana. Només treballs esparsos, generalment publicats en revistes especialitzades, i, encara, sobre períodes molt determinats. Fora de la baixa edat mitjana, la resta està quasi tot per fer. Per tant, és d'agrair que algú s'hi hagi posat. Fer una primera aproximació a un tema sempre és arriscat, però, d'altra banda, també és molt agraït, ja que aporta dades a qui les vol conèixer i obre el camí a nous treballs que avancin en el coneixement de la matèria, i aquest és un mèrit que ningú no pot discutir.

En definitiva, aquest llibre ens dona a conèixer una temàtica fins ara força desconeguda, ha de constituir per força un incentiu a noves investigacions i, finalment, però no menys important, ens parla d'una qüestió que no és aliena a la situació actual i més immediata dels ajuntaments, ja que la millora del seu funcionament és un tema

pendent, i comprovar que les penúries financeres dels consells municipals han estat una constant al llarg de la història mai no és sobrer.

Així, doncs, gaudiu d'aquest llibre. Quelcom que també penso fer jo, amb l'esperança que m'ajudi a entendre una mica millor la realitat en la qual ens ha tocat viure i gestionar els interessos dels nostres conciutadans.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Mercè Conesa', with a long horizontal stroke extending to the left from the end of the signature.

Mercè CONESA
Alcaldesa de Sant Cugat del Vallès

Fa molts anys que Jordi Casas treballa sobre les hisendes municipals catalanes. Primer va ser la tesina de llicenciatura, de l'any 1992, a la Universitat Autònoma de Barcelona, un primer treball ja molt madurat dirigit per mi mateix. Després vindria la tesi doctoral, la primera de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra, sota la direcció del professor Josep Fontana, l'any 1994. Ara, finalment, el doctor Casas ens ofereix una síntesi general sobre aquella gran qüestió que ja fa tants anys el va encaparrar. Són molts anys de perseverar en una direcció, d'afegir peces a un coneixement per força fragmentat, com en general ho són els grans temes del passat català. Ara, però, és l'hora dels resultats.

Quin és el canvi que proposa aquest llibre que ara teniu a les mans. El primer i més evident és que es tracta d'una síntesi completa de les hisendes municipals fins al segle dinou. Fins fa poc, Jordi Casas s'havia limitat al territori que corresponia exactament a la seva ben personal recerca: el segle esmentat amb els precedents lògics a l'Espanya borbònica. Fent un bon ús de la feina d'altres investigadors, posant ordre a coneixements dispersos, estableix les grans etapes de la història de la baula que feia funcionar l'administració municipal, els consells en terminologia autòctona, els ajuntaments en la manllevada d'ençà de la nova planta borbònica. D'aquesta manera, en oferir-nos una perspectiva a llarg termini —val a dir que fins ara inèdita— entenem millor la transformació de la lògica recaptatòria que sostenia l'administració local fins als grans canvis que comportà l'adveniment de la societat liberal a mitjan segle dinou, és a dir, quan adoptà la seva fesomia contemporània.

Amb totes les cauteles que calgui, se'ns dibuixen tres etapes prou definides i, alhora, una constant a llarg termini. Comencem per la segona. Durant segles, aquells que conduïen l'administració municipal, la més pròxima a les necessitats de la gent que vivia en pobles, viles i ciutats, es va haver d'esprèmer el cervell per recaptar de manera estable i continuada uns recursos que els permetessin atendre les ne-

cessitats dels veïns, les quals es varen fer més extenses i consistents al mateix ritme i amb una interacció fàcil d'entendre. Des d'aquest punt de vista, observem tres etapes ben definides. La primera: la que correspon a uns municipis medievals que no disposen d'una fórmula adequada per recaptar allò que necessiten, que depenen per tant de solucions parcials i discrecionals. Aquesta feblesa i dependència es va pal·liar, almenys de manera parcial, en una segona etapa, quan les negociacions dels consellers amb el Reial Patrimoni permeté l'emergència d'un sistema de recaptació amb bases pròpies. Res d'això no significà passar de la misèria a l'abundància. Sí que, en canvi, permeté establir una lògica acceptada per tothom de com accedir a les butxaques dels administrats. La varen trobar en els drets privatius, en la vigilància i el cobrament de la cessió de certes activitats indispensables de la vida no pagesa en qualsevol època. El cas dels avituallaments de pa, carn o neu són exemplars en aquest sentit, però ni eren els únics ni eren les úniques activitats que es podien gravar. Significativament és al segle xv que s'estructura aquesta mútua dependència: la responsabilitat dels consellers per assegurar que els habitants de pobles, viles i ciutats, rebien certes prestacions i el cobrament d'un recàrrec associat a aquesta prestació que permetia, no solament assegurar aquestes funcions, sinó a més sostenir el funcionament de l'activitat corporativa —cerimonial inclòs— dels municipis. No cal dir que aquests monopolis dels consells i ajuntaments xocaven de manera frontal amb la manera d'entendre la vida econòmica en una societat liberal. El liberalisme era, alhora, una cultura de la "llibertat de comerç" i un instrument desamortitzador, fos de la propietat eclesiàstica o dels drets privatius o de propis de les corporacions locals. La revolució liberal, per tant, inclogué com una mesura a l'ordre dels temps la liberalització d'aquells drets centenaris sobre activitats que passaren prest a mans de particulars. A partir d'aquell moment, s'inicià una quarta etapa (menys explorada al llibre de Casas) que es prolonga fins a l'actualitat, en la qual l'administració local, la parenta pobra, hagué de reclamar figures tributàries que li permetessin continuar prestant tots aquells serveis que no els havien estat presos de les mans així com els que els afegiria una vida social més complexa. Una batalla llarga, com es pot veure, de subordinació, dependència i, en general, de migradesa de recursos comparat amb les altres dues potes de l'administració central i provincial (i autonòmica ara).

Jordi Casas ha posat ordre a una història de segles. Ja no caldrà anar soldant peces disperses, materials inconnexos. És això exactament allò que els historiadors han de fer quan toquen realitat i discriminen allò que separa les qüestions de rellevància de l'escuma dels dies. No puc al·legar sorpresa. Sabia perfectament que acabaria produint un material d'aquesta mena. Vaig tenir Jordi Casas d'alumne (és un dir) als cursos

nocturns de la Universitat Autònoma de Barcelona els anys 1982-1988. No era l'ambient més engrescador però estudiants com ell o l'Anna Bosch (qui ens va deixar abans d'hora) justificaven la pura existència d'uns estudis que s'aguantaven amb pines enmig de la deixadesa del país i de vagues inacabables per objectius borrosos. El meu amic Casas ha fet després molta feina, dins i fora del registre acadèmic: les hisendes locals, la història de Sant Cugat, la immigració a l'àrea metropolitana barcelonina. Ara em demana un pròleg que no li feia cap falta a un material de solidesa tan notable.

Josep M. FRADERA
Catedràtic d'història contemporània
Universitat Pompeu Fabra/ICREA

Presentació

Fa vint anys vam fer una tesi doctoral sobre el pas de la hisenda municipal catalana d'Antic Règim a la hisenda de l'Estat liberal, és per això que, en cas de poder-nos atribuir un cert coneixement sobre la matèria, ens hauríem de remetre a aquest període; aspecte que, potser, notarà el lector quan llegeixi el darrer capítol. Ens ha semblat, però, que pagava la pena endinsar-nos en segles que queden una mica lluny del nostre estudi inicial per aportar una primera aproximació a la història de la hisenda municipal catalana. Així, doncs, hem arrencat des de la mateixa constitució del règim municipal català, segle XIII, per acabar a mitjan del XIX, quan la revolució liberal ja ha transformat pregonament la hisenda tradicional dels municipis i, en concret, la seva estructura d'ingressos.

Per molt que pugui estranyar, fins ara no hem comptat amb una síntesi històrica com la que aquí s'aporta. Els historiadors de casa nostra no s'hi han dedicat (o, si més no, no han prestat prou atenció a la qüestió), si exceptuem el període baixmedieval, pel qual comptem amb excel·lents treballs, dels quals ens fem ressò en aquestes pàgines. Pel que fa als segles XVI, XVII i XVIII, les aportacions es poden comptar, i ho diem quasi en un sentit literal, amb els dits de les dues mans, i això val tant per a les recerques de caràcter local, com per a aquelles que sorgeixen de l'àmbit universitari.¹

---

1. El buidatge d'una trentena de revistes de centres d'estudis comarcals o locals dels darrers 25/30 anys, que vol dir tres-cents setze números i, per tant, centenars d'articles, ens ha donat una mitja dotzena d'articles sobre la matèria, la majoria sobre arrendaments municipals. Pel que fa a les revistes de caràcter general, ens hem fixat en *L'Avenç* (1976-abril 2014: 400 números) i *Recerques* (1970-2011: 63 números, editada des de 2004 pel Servei de Publicacions de la Universitat de València). De la primera allò que cal destacar és el dossier del número 139 (juliol-agost 1990), dedicat a les finances i la fiscalitat de la Catalunya medieval; respecte a la segona, la referència es limita al número 33 (1996), amb dos articles dedicats a l'endeutament municipal. En l'àmbit universitari, la prospecció s'ha centrat en les revistes *Pedralbes* (Departament d'Història Moderna de la UB; 1981-2012: 32 números; inclouen les ponències i comunicacions dels congressos d'història moderna de Catalunya) i *Manuscrits* (Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB; 1985-2012: 30 números), amb resultats també molt escadussers, en fem referència en aquestes pàgines (vegeu la bibliografia). Així, doncs, allò que existeix cal cercar-ho, sobretot, en algunes ponències i comunicacions de congressos i col·loquis, en aquest sentit destaquem: VI Jornades d'Estudis Històrics Locals. Fiscalitat Estatal i Hisenda Local (ss. XVI-XIX) (Institut d'Estudis Baleàrics, 1988); Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana (Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995), i

Per tant, no era una tasca fàcil. Allò que no ens ha pogut aportar la bibliografia, ho hem hagut de suplir amb algunes capbussades arxivístiques, insuficients, no cal dir-ho.² Amb això, i ens repetim, volem dir que el que aquí s'exposa cal entendre-ho com un primer intent explicatiu. Un primer intent que ha quedat acotat estrictament al cas català, malgrat els paral·lelismes existents amb els altres territoris del que fou la Corona d'Aragó. A la vegada, pel seu caràcter, hem defugit la reflexió teòrica o conceptual i hem fet un text volgudament descriptiu, on l'aportació de dades esdevé l'objectiu principal. Aspecte aquest darrer que, probablement, l'ha fet menys divulgatiu del que hauríem volgut, però, ja se sap, els historiadors ens deixem emportar, a voltes, pel detallisme i ho compliquem una mica tot (com entendre, si no, les més de tres-centes seixanta notes!). En tot cas, esperem que sigui d'utilitat al lector en general i, especialment, a aquell més interessat per la història i, en concret, per la història local i/o hisendística. No cal dir, per acabar, que un treball com aquest deixa molts temes sense estudiar, molts interrogants i, fins i tot i això sempre és inevitable, alguns errors. Esperem, no ha estat altra la intenció, que aquest treball incentivi noves investigacions i que molt aviat puguem comptar amb aportacions que ampliïn i corregeixin fins allà on sigui necessari el que aquí s'explica. Permeteu-nos que acabem dient que era un llibre que algú havia d'escriure i que, per raons que normalment tenen més a veure amb l'atzar que no pas amb altres coses, ens ha tocat a nosaltres.

Sant Cugat del Vallès, abril del 2014

III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Funcionament de les finances locals al llarg de la història (*L'Avenç*, 1996). Una excepció a tot plegat, com ja hem indicat, és la bibliografia sobre la baixa edat mitjana, de la qual cal destacar la publicada pels investigadors de la Institució Milà i Fontanals (CSIC-Barcelona). L'altra font són les monografies locals, que, poc o molt, sempre dediquen algun apartat o alguna referència al tema. Pel que fa a la ciutat de Barcelona, hom comprova que de les mil cinc-centes vuitanta-vuit pàgines dels volums 3 a 6 de la seva història (*Història de Barcelona*, Enciclopèdia Catalana/Ajuntament de Barcelona, 1991-1997), que són els que abasten el període estudiat per nosaltres, només n'hi ha sis dedicades a la seva hisenda (volum 3, pp. 284-289), si no és que se'ns hagi passat per alt alguna altra cosa.

2. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), fons Monacals-Hisenda, Batllia General de Catalunya (BGC) i Hisenda; Arxiu Històric de Sabadell, fons Hisenda i Clavari de la vila de Sant Cugat; Arxiu Comarcal del Baix Empordà, fons Hisenda; Arxiu Comarcal de la Cerdanya, fons Puigcerdà; i Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, fons Sant Pere d'Osor; a part dels que vam consultar fa vint anys pel que fa a la segona meitat del XVIII i primera del XIX, vegeu Casas i Roca, Jordi (1994), pp. 828-843.

El municipi català des de la baixa edat mitjana als decrets de Nova Planta¹

El que segueix és prou conegut, però ens ha semblat que no és sobrer i, en tot cas, serveix per contextualitzar allò que aquí més ens interessa, que són les finances municipals.

L'origen del municipi català cal situar-lo en els segles de transició de l'alta a la baixa edat mitjana, ja que els estudiosos estan d'acord amb el fet que no existeix una continuïtat entre el municipi de l'època hispano-romana i visigòtica i el medieval. El seu origen cal cercar-lo en la revifalla urbana —fenomen de caràcter europeu— que produeix la represa comercial iniciada a finals del segle x, la qual, i pel que fa al cas català, s'emmarca en les successives etapes de repoblament que succeeixen a l'ocupació sarraïna (segles ix-xiii). Aquest procés, en el qual competeixen l'autoritat reial i senyorial, origina un conjunt de cartes de poblament i franqueses que van fixant nous nuclis de població i engrandint molts dels ja existents. Algunes d'aquestes cartes, a més d'establir un determinat contingent humà i concedir certes franqueses i exempcions, constitueixen un estatut jurídic que ja prefigura l'existència d'una determinada autoritat local. En aquest context, a finals de segle xii algunes poblacions organitzen confraries o consolats, associacions juramentades de veïns, per a la defensa armada de llurs habitants i privilegis, de les quals ens són conegudes les de Girona, Cervera, Vila-grassa, Perpinyà i Lleida.

No sembla, però, que aquestes organitzacions entronquin directament amb el que seran els vertaders òrgans de govern del municipi català, la constitució dels quals se situa al segle xiii i rep el nom d'universitat: les comunitats humanes —ciutats, viles i llocs—, són reconegudes com a subjectes jurídics amb capacitat de constituir òrgans representatius. En

---

1. Aquest apartat s'ha elaborat a partir de l'obra ja clàssica de Josep Maria Font i Rius (1946), del treball encara imprescindible, especialment pel que fa a l'edat moderna, de Josep Maria Torras i Ribé (1983) i, en un sentit cronològicament més ampli, DD. AA. (1985); pel que fa a Barcelona, Dantí i Riu, Jaume (2002), pp. 9-38.

aquest procés —que va en detriment de les funcions administratives reials i senyoriales: batlles i veguers—, hi juga un important paper la recepció del dret comú —el qual revaloritza la figura del sobirà i, per tant, la seva capacitat normativa— i la necessitat d'un interlocutor col·lectiu que garanteixi la recaptació dels tributs reials.² Els regnats de Jaume I i Pere II en constitueixen un moment cabdal, sota el regnat del segon, les Corts de Barcelona de 1283 confirmen tots els òrgans establerts fins aleshores en les localitats reials (Constitució Atorgam encara). Les ciutats i viles afectades comencen a tenir una certa envergadura: Barcelona (1249), Lleida (1263), Cervera (1267), Vilafranca de Conflent (1269), Perpinyà (1273), Ceret (1282), Girona (1284), Montblanc (1284), Tuïr (1293) i Tàrraga (1294). Els municipis senyoriales, encara que amb cert retard i una personalitat menys definida, també van sorgir: Agramunt (1253), Tortosa (1279), Vallfogona de Riucorb (1295), Reus (1296), Cardona (1296), Banyoles (1303), Valls (1303), Vic (1315) i Tarragona (1336).

És durant el segle XIV que els òrgans de govern de la universitat o municipi català apareixen plenament organitzats: a la seva base hi ha el Consell General, constituït pels caps de casa, a poc a poc substituït per un consell més reduït³ al qual cal sumar un consell permanent que

---

2. Aquesta és la descripció de la configuració jurídica del municipi català que ens ha deixat un dels millors especialistes sobre el tema: "l'existència de nuclis de població amb un alt índex de cohesió i de sentiment d'unitat, va coincidir històricament amb la recepció d'una nova cultura jurídica, el contingut de la qual —els drets romà-justinianeus i el canònic amb la doctrina dels juristes bolonyesos— va proporcionar instruments per interpretar d'una manera diferent la realitat medieval (...). Això, en el marc del procés de vertebració política del Principat (...), va conduir a que els habitants d'un lloc ja no fossin considerats com un conglomerat inorgànic d'individus, sinó que el conjunt dels veïns del lloc —de fet, la unitat que formaven—, donés lloc a quelcom més que la simple suma aritmètica dels seus membres i s'arribés a imaginar, doncs, quelcom qualitativament diferent. Aquesta 'cosa' diferent, rebé el nom d'universitas a Catalunya. La universitas, per tant, és una ficció, ja que suposa dotar imaginàriament un ens del que realment no té, allò que avui qualificaríem de personalitat jurídica (...). Tenim universitats senyoriales i universitats reials, però donat que davant del comte de Barcelona —i «rei» d'Aragó, no ho oblidem—, titular únic de la plena potestat, només existeixen les universitats reials, car les altres només tenien existència davant dels ulls dels seus propis senyors jurisdiccionals, podem dir que només les universitats presents davant del titular últim del poder són, en accepció moderna, municipis. D'una altra banda (...), aviat van haver d'emergir formes institucionals per possibilitar la formació i l'expressió d'aquesta voluntat (la de la universitat): això és per al que va servir el Consell. En definitiva, doncs, diferenciem els llocs, viles i ciutats, com a element físic, material i tangible; les universitats, com a ficció que pertany al món del dret; i el consell, com a òrgan institucional". Turull Rubinat, Max (1996), pp. 32-33. Sobre la recepció del dret comú, vegeu Iglesia Ferreirós, Aquilino (1984), Montagut Estragués, Tomàs de (1993) i Pons i Guri, Josep M. (2006). Sobre el complicat procés de reforçament de l'autoritat reial, un element central del qual és, com veurem, la capacitat de concedir privilegis municipals, vegeu Batlle, Carme (1988), pp. 57-82 i, en especial, pp. 69-78. Sobre l'impacte de la recepció del dret comú en la naixent fiscalitat municipal, vegeu Turull Rubinat, Max (2009), pp. 287-316.

3. Alguns exemples: a Igualada, el Consell General, que havia fet seixanta-nou reunions entre 1320 i 1383, el 1449 és reduït a trenta membres, els quals es reuniran per manllevar diners o vendre censals o violaris; a Mataró, mitjançant un privilegi de 1520, el Consell

rep diferents noms (ordinari, privat, secret) i que, progressivament, anirà agafant més protagonisme;⁴ a la cúspide hi trobem un òrgan format per un nombre reduït de magistrats o administradors, de tres a cinc, que reben diferents noms segons la zona: cònsols, paers, jurats o consellers (o, en alguns llocs i de manera transitòria, síndics), i assumeixen les tasques executives. Són els càrrecs de major preeminència en honors, privilegis i competències. Són auxiliats en les tasques decisòries i deliberatives pels prohoms del Consell reduït o ordinari o del Consell General, segons els casos, i pels oficials més destacats. En les universitats més importants al si del Consell General solen constituir-se consells o comissions especials, que actuen per delegació d'aquell i reben el nom en funció del nombre de membres: vuitena, dotzena, setzena... Sabem, per exemple, que a Perpinyà el consell especial més important és el de Sant Pere, el qual té cura de l'arrendament de les imposicions i altres drets de la universitat. Els càrrecs són anuals.

L'evolució del consell barceloní, el de major complexitat per raons òbvies, exemplifica perfectament el que acabem de dir. Entre abril i juliol de 1249 sengles privilegis reials autoritzen l'existència de quatre paers, els quals poden fer-se ajudar per vuit consellers i convocar l'assemblea general de tots els veïns o caps de casa. El 1258 els quatre paers es con-

---

General és substituït per la Prohomia, composta dels membres del consell ordinari més totes les persones insaculades en les diferents bosses; a Anglesola es redueix a quaranta membres el 1572; a Llívia a trenta a partir de 1579; a Sant Joan de les Abadesses, mitjançant una concòrdia de l'agost de 1630, se substitueix la reunió del caps de casa per un consell jurat de trenta persones. Les raons són sempre les mateixes: "per la multitud de habitants aiustats e discrepantia de intencions de aquells com sie vulgar que hont ha multitud allà ha confusió" (Terrassa, 1444) o, dit amb altres paraules, "com sie impossible que hon regiment pusque caure en multitud de gents on necessàriament ha diversitat de intencions e de enteniment e nodriment de dissentió e confusió" (Palafrugell, 1422). No obstant això, en algunes viles el Consell General format pels caps de casa segueix vigent fins ben avançada l'edat moderna. A Sant Cugat del Vallès, malgrat haver-hi un consell reduït de dotze membres, els caps de casa se segueixen reunint com a mínim fins al 1657; el Consell es reuneix a l'església parroquial de Sant Pere d'Octavià i és presidit pel paborde major del monestir benedictí, com a senyor jurisdiccional de la vila i terme, acompanyat del seu batlle i de dos notaris, el del monestir i el de la vila. A Sant Pere d'Osor, petita vila de 258 habitants, el Consell ample (caps de casa) se segueix reunint, "*ab so de campanes y corns com es estil y consuetut*", fins al 1715. Dec la informació de Sant Cugat a Domènec Miquel, gran coneixedor dels llibres de batllia del monestir benedictí de la vila. Per la resta, vegeu: Cruz i Rodríguez, Joan (1997); Giménez Blasco, Joan (2005); Baraut, Cebrià (1985); Ayats i Vergés, Miró (2002); DD. AA. (1987); Villar i Torrent, Joan (2007); Bach i Riu, Antoni (1987); i Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, Arxiu Municipal d'Osor, Llibre d'actes, 1701-1705, V245.

4. Trobem consells ordinaris a Igualada, amb el nom de Consell dels trenta o Secret, a partir de 1365, a Anglesola des de finals de segle xiv, a Llívia des de 1371, a Mataró des d'Alfons el Magnànim i, per posar un darrer exemple, a Olot com a mínim des de 1463. Tots ells tenen entre vuit i trenta membres i se'ls encarrega la gestió ordinària del Consell, com es diu en el cas d'Igualada: "*los quals puxen ordenar, tractar e fer los negocis de dita Universitat*". Per a Igualada, Anglesola i Mataró, la bibliografia de la nota anterior; per a Olot, Mayans i Plujà, Antoni i Puigvert i Gurt, Xavier (1995).

verteixen en vuit consellers, els quals poden nomenar, juntament amb el veguer, dos-cents prohoms per a l'assessorament d'uns i altre. Se segueix preveient la reunió de l'assemblea general. El 1265 els vuit consellers passen a ser quatre i els prohoms es redueixen de dos-cents a cent, el famós Consell de Cent. L'assemblea de veïns només pot ser convocada pel veguer a petició dels consellers o del rei. Finalment, el 1274 el nombre de consellers queda fixat en cinc, el de prohoms segueix sent de cent fins al 1455 en què passa a ser de cent vint-i-vuit, el 1493 s'augmentarà a cent quaranta-quatre. Una comissió de dotze persones extreta del Consell de Cent elegia els cinc consellers, els quals, un cop elegits, nomenaven els membres del Consell de Cent entrant, que rebien el nom de jurats. Paral·lelament, a causa de la dificultat de reunir el Consell general, es crea durant el primer terç de segle XIV un consell ordinari, que rep el nom de Trentenari a partir de 1387 en establir-se el nombre en trenta membres, que passaran a ser trenta-dos el 1455 i trenta-sis el 1493.

La consolidació dels consells municipals origina la figura de l'oficial (amb funcions administratives, d'assessorament, vigilància, control o d'altres), el nomenament del qual és concedit pel rei, a vegades a canvi de prestacions monetàries, o l'efectua la pròpia universitat. La nòmina s'engruixeix a mesura que ho fan les necessitats: clavari, síndic, sots-síndic, advocat, escrivà, racional, obrer, mostassaf, mestre portalà, jutge de taula, verguer, arxiver, portaler, guarda, receptor de drets... Aviat els seus salaris constituïran una despesa important del Consell.

De bell antuvi nous sectors socials deslligats del treball del camp, que reben el nom genèric de burgesos, es constitueixen en el nucli central de la vida municipal i, per tant, del seu govern. La diferenciació econòmica entre ells fa que des del segle XI, i de manera més definitiva des del XIII, es vagin dividint en estaments. Aquesta divisió, la representació de la qual s'organitzarà en tres mans (major, mitjana i menor), adquirirà la seva versió més acabada en el consell barceloní: mà gran o patriciat urbà: ciutadans honrats —mercadors benestants i rendistes— i doctors en dret i medicina; mà mitjana, mercadors: armadors, banquers i canviadors, corredors d'orella i altres negociants i artistes: notaris, escrivans, apotecaris, especiers, pintors, candelers de cera, cirurgians i barbers...) i mà menor, menestrals: sabaters, paraires, sastres, ferrers, teixidors de llana, flassaders, rajolers, fusters, calceters i pagesos. No cal dir que la representació de cada mà o estament no es correspondrà amb el seu pes social. Als municipis més importants es constitueixen vertaderes oligarquies locals i el monopoli del govern és en mans dels sectors més benestants, és l'època daurada del patriciat urbà.⁵

---

5. Pel que fa a Barcelona, vegeu Palos, Joan Lluís (1994), capítol IV.

Això ve possibilitat per l'existència d'un sistema d'elecció basat, d'una manera més o menys directa, en la cooptació. Els magistrats cessants, juntament amb els prohoms del Consell i/o el batlle, nomenen llurs successors, els quals al seu torn nomenen el proper Consell. És més normal, però, que els magistrats sortints, juntament amb els prohoms del Consell, o aquests sols, escullin deu o dotze compromissaris encarregats de nomenar els magistrats per al següent any. No obstant això, en les poblacions petites és l'assemblea de caps de casa qui elegeix els magistrats o els compromissaris que ho han de fer.

Les comunitats jueves i sarraïnes, en bona convivència amb els cristians fins al segle XII, tenien una organització política pròpia, les aljames, això sí, dins del marc general de la universitat. Pel que fa als jueus, un privilegi reial de 1280 autoritza totes les aljames a constituir un consell general per deliberar sobre els afers comuns; les més importants en terres del rei eren les de Barcelona, Tarragona, Montblanc, Cervera, Vilafranca del Penedès, Besalú, Lleida, Girona i Tortosa. Les aljames entren en crisi a partir de finals de segle XIV, quan n'eren trenta-cinc, per desaparèixer amb l'expulsió dels jueus (1492), quan encara en restaven quinze. La presència dels sarraïns es concentrava al Segrià i a les terres de l'Ebre: Aitona, Ascó, Seròs, Benissanet, Miravet, Tortosa, Flix, Móra, Tivissa... A Flix i Móra jueus i sarraïns formen una sola aljama, hi ha pocs jueus; a Ascó i Vinebre sarraïns i cristians s'organitzen en dues universitats, el 1595 la universitat dels cristians nous (conversos) o de "dins" absorbeix la dels cristians vells o de "fora"; a Miravet, Benissanet i Riba-roja hi ha una sola comunitat, la sarraïna, per tant, l'aljama i la universitat es confonen. Tot plegat s'acabarà amb l'expulsió dels moriscos el 1610, els municipis afectats rebran noves cartes de poblament per part de la senyoria, l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.⁶

El monopoli dels governs municipals per les classes benestants entra en crisi a finals de la baixa edat mitjana, Barcelona n'és l'exemple més punyent. Efectivament, a la Ciutat Comtal es produeix una confrontació entre la Biga (representació del patriciat urbà) i la Busca (representació dels altres estaments), la qual es tanca temporalment amb l'arribada, el 1453, dels artistes i menestrals a la cinquena conselleria, privilegi confirmat per Alfons el Magnànim el 1455; però el contenciós no queda definitivament solucionat, després de llargues confrontacions socials, fins a la constitució d'una sisena conselleria per als menestrals l'any 1641, privilegi confirmat per Felip IV el 1653. L'establiment del sistema insaculador, és a dir, la introducció en bosses estamentals, especialment

---

6. Vegeu Serrano Daura, Josep (2000), pp. 247-356.

en els municipis mitjans i grans, d'un determinat nombre de persones que, després i a l'atzar, eren exaculades per ocupar els diferents càrrecs municipals, s'ha interpretat com un mitjà per pacificar les tensions ciutadanes baixmedievales i posar fre a les ambicions desmesurades de les oligarquies locals; més que els noms concrets exaculats, la qual cosa no vol dir que no hi hagués interès per sortir i controlar els òrgans municipals, el que importava era garantir la presència de cada un dels estaments d'acord amb la proporcionalitat establerta.⁷ La iniciativa correspondrà també a Alfons el Magnànim, que ho estableix a Xàtiva (1427), Menorca (1429), Ciutat de Mallorca (1447), Vic (1450), Girona (1457) i a altres municipis.⁸ Ferran II, en el marc de la seva política de redreçament del règim municipal, generalitza aquest sistema: Barcelona i Olot (1498), Lleida, Figueres i Perpinyà (1499), Manresa i Puigcerdà (1500), Cervera (1501), Tarragona i Balaguer (1501)... El sistema d'insaculació, en el qual és fonamental el control de les bosses, aspecte en què els administradors (consellers, cònsols, jurats i paers) jugaran un paper important, se seguirà estenent durant els segles XVI i XVII.⁹ La qual

---

7. Vicens Vives, en la seva obra sobre les relacions de Barcelona amb Ferran II, en la qual farà una valoració molt positiva del sistema insaculatori, deixarà escrit que per a la ciutat "els jurats no tenen altre valor més que en relació a l'estament al qual pertanyen". Vicens Vives, Jaume (1936-1937), II, p. 115.

8. Hi havia precedents d'ús de mecanismes insaculadors: Cervera, 1331; Ciutadella, 1370; Lleida, 1386; i Terrassa, 1384, vila en la qual mitjançant l'atzar s'elegeixen els tres jurats d'entre els nou noms proposats pel Consell ordinari sortint.

9. El procés d'insaculació s'aplicarà de manera generalitzada per elegir els diferents càrrecs: consells generals, consells reduïts o ordinaris i magistrats municipals; també en molts llocs per elegir els diferents oficis: clavari, oïdor de comptes, mostassaf, sobreposat, baciner, estimador de danys, estimador de vitalles, insaculador, capità de sagramental, estimador de terres i tales i obrer o administrador de l'església (suma dels càrrecs que s'elegeixen a Olot, Llívia i Terrassa al segle XVI). Com hem indicat, en aquests processos d'elecció juguen un paper central consellers, paers, cònsols i jurats. Prova d'això és que per a Sabadell, un privilegi de febrer de 1609 estableix que els tres consellers existents més tres persones de cada una de les tres bosses dels mateixos càrrecs, "hajan de insacular les persones mes riques y abonades hàbils y suficients per regir y governar la vila en los carrechs y officis que seran extrets y habilitats". En altres llocs el sistema és més obert. A Llívia, arran d'un privilegi de 1579, les divuit persones que formen cada una de les tres bosses de les quals han de sortir els tres cònsols, han estat insaculades o elegides pels quinze membres del consell particular o ordinari (tres cònsols més dotze jurats). A Sant Cugat, per posar un exemple d'una vila més petita, a partir de 1638 existeix una bossa de trenta habilitats, elegida inicialment pel consell reduït de dotze, de la qual surten els sis habilitadors que renoven la bossa; d'aquesta bossa surten els prohoms del consell ordinari i els diferents oficis municipals (talladors, oïdors de comptes i prohoms de tares); els jurats tenen bossa pròpia. A Sant Cugat, com en molts petits municipis, no hi ha bosses estamentals, però des de 1596 es forma una bossa per al càrrec del nucli urbà (jurat primer) i dues per a les masies del terme (jurat segon i tercer). El mateix es fa a Olot: hi ha les bosses de cònsol en cap i cònsol segon i la de cònsol de forasters. A Llívia s'elegeixen dos cònsols de la vila i un de Cereja i Gorguja, alternativament, i, a la vegada, es garanteix la divisió estamental. A Sabadell, per seguir amb els exemples que venim posant, arran d'un privilegi de 1557, es forma una bossa per cada mà sense més, amb vuit noms en cada una d'elles. En canvi, a Sant Pere d'Osor; pertanyent al vescomtat de

cosa no impedirà, especialment en la ciutat de Barcelona, el control del poder local per una reduïda nòmina de famílies i individus.¹⁰ Hi ha qui ha vist en la insaculació un instrument de la monarquia per controlar els municipis, en tot cas, és un fet que aquesta es reservà algunes vegades, especialment a la ciutat de Barcelona, el dret a intervenir en la confecció de les nòmines dels que havien de formar part de les bosses. Ferran II exercí aquest dret entre 1498 i 1516 i Felip IV, arran de la Guerra dels Segadors, l'exercí ininterrompudament des de 1653.

Paral·lelament, és a dir, durant els segles XVI i XVII, es produeix l'aristocratització del municipi català, amb l'entrada de la noblesa, apartada fins aleshores de la gestió municipal. La mutació que s'havia donat a la societat catalana, en especial a la barcelonina, és a dir, una progressiva osmosi entre patriciat urbà i noblesa, aviat va trobar acomodament a la institució municipal. El 1493 els cavallers (petita noblesa) són admesos a Barcelona i disset anys després els ciutadans són assimilats a la categoria de cavallers. A Perpinyà es produeix a l'inrevés, el 1599 es concedeix el gaudi de privilegi militar als burgesos honrats i el 1601 els cavallers són admesos al Consell. Les corts de Barcelona de 1599 marquen una fita important, el gaudi de privilegi militar i l'assimilació en honors als ciutadans honrats de Barcelona es fan extensius als burgesos honrats d'altres ciutats: Vic, Cervera, Granollers, Vilafranca del Penedès..., la qual cosa implica l'elevació del patriciat urbà de les principals ciutats catalanes a la consideració nobiliària. Això fa habitual l'admissió de cavallers i nobles als consells municipals: a Lleida des de 1509 el paer en cap ha de ser cavaller, a Girona des de 1601 els ciutadans de mà militar comparteixen jurat en cap amb els ciutadans honrats, a Vic des de 1654 els cavallers i nobles són admesos i comparteixen conseller en cap amb ciutadans i doctors i a Vilafranca del Penedès els cavallers són admesos des de 1634. El 1621 és admesa la noblesa pròpiament dita al Consell de Cent, és incorporada a les bosses de conseller en cap, segon i tercer.¹¹ La culminació del procés d'aristocratització del municipi de Barcelona es produeix el 1708, en plena Guerra de Successió, quan l'Arxiduc Carles d'Àustria concedeix que la noblesa titulada (ducs, marquesos, comtes i vescomtes) i inclús

---

Cabrera, és el jutge d'Hostalric, centre administratiu del vescomtat, qui elegeix el batlle, els tres jurats (en cap, pagès i tercer) i el consell estret (9 persones). Per a la procedència de les dades, vegeu la notes números 5 i 6. Per una descripció i valoració del sistema insaculatori, vegeu Passola i Tejedor, Antoni (2013).

10. Vegeu Palos, Joan Lluís (1994), capítols IX, X, XI, XII i XIII.

11. Mentre, com és lògic, es dona un augment de la densitat nobiliària de la societat catalana. A les corts de 1599 Felip III concedeix 60 nous títols de cavaller, 81 de noblesa i 8 nobles o vescomtes són elevats a la dignitat comtal. Entre 1518 i 1626 els nobles passen de 37 a 254 i els cavallers de 451 a 526. Torras i Ribé (1983), pp. 89-90.

els grans d'Espanya formin part del Consell de Cent, als quals es reserva la conselleria en cap, pràctica que a causa de les circumstàncies no es fa efectiva.¹²

Pel que fa a l'organització municipal, cal destacar tres característiques: és força heterogènia en la seva concreció, àmplia en les seves competències i amb un elevat grau d'autonomia, per dir-ho amb paraules d'ara.¹³ Els municipis s'organitzen d'acord amb les cartes de poblament o franqueses originàries, però sobretot a partir dels privilegis que van adquirir, ¹⁴ ja siguin reials o dels senyors jurisdiccionals, els quals són recollits en llibres especials juntament amb altres documents significatius que defineixen llur marc jurídic i d'actuació.¹⁵ Les seves compe-

---

12. Torras i Ribé ha explicat com aquesta evolució encaixa en el quadre general europeu, el qual ha resumit en quatre etapes: 1.ª) dels orígens al segle XIII, etapa constituent: emancipació de la tutela del poder feudal, identificació a partir del segle XII entre municipi i burgesia; 2.ª) fins a mitjan segle XV: poder cada cop més oligàrquic i exclusivista en mans de la burgesia, època daurada del patriciat urbà (els ciutadans i burgesos honorats catalans); 3.ª) a partir de mitjan segle XIV: lluita de les classes populars per participar en el govern de les ciutats; i 4.ª) a partir de la crisi baixmedieval: interessos cada cop més coincidents entre burgesia i noblesa, la qual cosa facilita la penetració d'aquesta als governs municipals, i control progressiu de la monarquia. Torras i Ribé (1983), pp. 51-55.

13. S'ha parlat, referint-se al municipi medieval de la Corona d'Aragó, d'un "estat en miniatura", per exemplificar que les seves funcions eren "omnímodes, complicadíssimes, i en absolut homogènies"; dit d'una altra manera: "el municipi català medieval i el seu apèndix dels segles XVI i XVII presenta una extrema diversitat, fruit de les característiques econòmiques i socials de cada una de les poblacions i del particularisme jurídic derivat dels seus privilegis peculiars". Les dues referències a Torras i Ribé, Josep M. (1983), pàgines 19 (vegeu nota 50) i 47, nota 2. En aquest sentit, és simptomàtic l'informe de Josep d'Alós del 15 d'agost de 1706 sobre les institucions de govern del Principat; malgrat saber que no era imparcial, no hi ha motius per pensar que no fes una descripció correcta del municipi que arribà fins a la Nova Planta (així ho entengué Ferran Soldevila, 1935, p. 12): "En la otra especie de gobierno que atiende a lo económico y político de las ciudades, villas y lugares no concurren ni tienen voto los ministros y oficiales que exercen jurisdicción real antes bien por esa sola calidad son excluidos de todos los cargos, officios y negocios de las universidades y comunes de Cathaluña (...). Todas las demás ciudades y villas reales se gobiernan con poca diferencia al exemplo de la ciudad de Barcelona, y cada una tiene a proporción variedad de privilegios, según los cuales practican su gobierno (...), de calidad que es común en Cathaluña gobernarse todas las ciudades y villas y lugares en virtud de sus privilegios casi con total independencia de la autoridad real". Escoda, Josep (1997), pp. 751 i 755.

14. "El privilegi era una regla o una situació jurídica induïda pel costum i obtinguda del titular de la jurisdicció que la dispensava o confirmava a través de la via de gràcia. Aquest procediment constitucional s'havia iniciat per la petició del súbdit o del natural que suplicava humilment el reconeixement o la confirmació d'un dret subjectiu o d'una situació jurídica a qui tenia l'ofici o el deure de fer justícia general a la comunitat i, en especial, als seus membres (estaments i corporacions, a les universitats i als singulars d'aquests organismes)". Definició de Tomàs de Montagut Estragués, vegeu *Llibre Verd de Barcelona* (2004), p. 78. Vegeu també Turull Rubinat, Max (2009), pp. 103-107. Cal indicar que el llarg regnat de Pere III el Cerimoniós (1336-1387) fou especialment fecund en la concessió de privilegis a les universitats: un 61% dels que rebé Puigcerdà i un 34% dels que rebé Figueres.

15. És conegut generalment com a llibre de privilegis, però també rep altres noms en funció del color de la pell que recobreix les tapes: llibre ferrat (Llívia), llibre groc (Girona), llibre verd (Barcelona, Girona, Manresa, Perpinyà, Vilafranca del Penedès) o llibre vermell

tències o àmbits d'actuació són amplis, ja que no estan explícitament acotats, el seu regiment s'organitza a partir de la capacitat normativa de les universitats d'elaborar ordinacions municipals.¹⁶ Pel que fa al nivell d'autonomia, els consells no es veuen excessivament interferits pels delegats del sobirà (batlles i veguers en els caps de vegueria) o dels senyors jurisdiccionals (batlles). Això és així especialment en els municipis grans i mitjans de jurisdicció reial,¹⁷ en els municipis petits

---

(l'Arboç, Barcelona, Girona). Durant els darrers anys, especialment per part de Fundació Noguera, se n'han publicat un bon nombre, quasi sempre acompanyats d'un important aparell crític: Cervera, Vilafranca del Penedès, Olot, Manresa, Tàrrrega, Girona, Figueres, Terrassa, Palafrugell, Puigcerdà, Perpinyà, Llívia, Igualada, Sabadell i l'Arboç (la llista no és completa, naturalment). Barcelona comptava amb més d'una dotzena de llibres de privilegis: vuit amb noms específics, el llibre vermell (quatre volums que van de mitjan segle XIII a mitjan segle XVII), dos llibres de mitjan segle XIV i el llibre verd (quatre volums que van de mitjan segle XIV a finals de segle XVII), d'aquest darrer se n'ha fet una edició facsímil acompanyada d'un estudi històric, codicològic, jurídic i sobre la il·lustració, vegeu *Llibre Verd de Barcelona* (2004). Nosaltes hem tingut en compte els següents: Baraut, Cebrià (1985), Cobos Fajardo, Antoni (2004), DD. AA. (2006), Villar i Torrent, Joan (2007) i Bosom, Sebastià i Vela, Susanna (2009). Per a una explicació minuciosa de les vicissituds d'un llibre de privilegis i, sobretot, per a la contextualització de cada un dels documents, vegeu DD. AA. (2006). Els llibres no només contenen privilegis, sinó també èpoques, concòrdies, cartes reials i altres documents, quasi sempre en còpies autenticades. Dos autors, tot recordant que la compilació de privilegis sembla una pràctica força estesa durant la segona meitat del segle XVI a Catalunya, han considerat que "la compilació de privilegis en aquesta època actuarà com un mecanisme de defensa per mantenir la personalitat política i jurídica del municipi davant l'absolutisme i l'intervencionisme reials". Mayans i Plujà, Antoni i Puigvert i Gurt, Xavier (1995), p. 11. Cronològicament, rarament van més enllà del Decret de Nova Planta.

16. Font i Rius ha definit les ordinacions com a "cossos o conjunts de normes emanades de les autoritats populars del municipi, amb l'aprovació o conformitat de l'autoritat superior i destinades a l'ordenació del règim intern de la ciutat o vila". L'atribució de la seva elaboració al consell municipal podia estar recollida en el privilegi d'establiment de l'esmentat òrgan, en un privilegi específic o podia ser producte de certa pràctica consuetudinària amb acceptació de facto per l'autoritat superior. Font i Rius, Josep M. (1999), la referència a la pàgina 38. Vegeu també Turull Rubinat, Max (2009), pp. 108-110 i Montagut Estragués, Tomàs de (2013).

17. Cal tenir en compte que el municipi de jurisdicció reial era absolutament minoritari. Les dades del segle XIV ens parlen d'un 31,5%, un 35% era de jurisdicció baronial laica i un 26% de jurisdicció baronial eclesiàstica. A finals de segle XVI aquest repartiment s'havia esbiaixat vers la jurisdicció baronial laica, un 47,9%, restant un 26,6% en mans del rei (el 82% a la Catalunya Vella) i un 22,7% en mans de les baronies eclesiàstiques; una casa ducal, els Cardona, i cinc cases comtals tenien jurisdicció sobre 450 llocs, quasi un 20% del total, només els Cardona regentaven 239 llocs; en definitiva, entre nobles i eclesiàstics (monestirs, abats, bisbes i capítols catedralicis) no arribaven a dues-centes persones els qui controlaven tota la jurisdicció senyorial. A finals de l'Antic Règim (1817) la cosa no havia canviat gens ni mica, dels 2.086 nuclis de població catalans (a finals de segle XVI eren 2.270), només 547 (27%) són de jurisdicció reial, 1.458 (73%) de jurisdicció senyorial i 81 (4%) de jurisdicció compartida; en definitiva, al llarg de més de dos segles es dona una gran estabilitat. Les primeres dades a Torras i Ribé, Josep M. (1983), pàgina 209; les segones a Palos, Joan Lluís (1995), pp. 80-81 i 123; les terceres a Casas Roca, Jordi (1994), pàgina 89, nota 14. D'altra banda, els municipis canviaven de jurisdicció sovint i amb força facilitat; serveixin d'exemples els casos d'Igualada i Terrassa: la primera era un condomini entre jurisdicció reial i jurisdicció baronial (l'abat de Sant Cugat del Vallès), la primera jurisdicció canvià unes deu vegades de mans entre el segle XI i finals del segle XIV, esdevingué definitivament reial el 1622, quan la

d'aquesta jurisdicció i, especialment, en els municipis de jurisdicció senyorial, els batlles juguen un paper més actiu: autoritzen i, si escau, presideixen els consells, publiquen els bans municipals, aproven les ordinations i són presents a l'hora de passar comptes, entre d'altres coses;¹⁸ a partir d'un determinat moment molts municipis tindran la capacitat de presentar una proposta de noms, generalment cada tres anys, per a l'elecció del batlle, perquè decideixi el rei o la senyoria, segons el cas.¹⁹ Així, doncs, es pot afirmar que les universitats catalanes, si més no les grans i mitjanes, disposen des del seu origen fins als decrets de Nova Planta d'una àmplia autonomia i d'un extens marc d'actuació, la qual cosa explica el paper que arribà a jugar el Consell de Cent barceloní.²⁰

---

universitat comprà a l'abat la seva part; la segona canvià de jurisdicció com a mínim nou vegades entre els segles XIII i XV, malgrat que tant Jaume II (1300) com Pere III (1338 i 1343) es comprometeren a no alienar-la, després de dependre jurisdiccionalment durant dècades dels consellers de Barcelona, finalment l'any 1481 passà definitivament a mans reials, en la persona de Ferran II. Cruz i Rodríguez, Joan (1997) i DD. AA. (1987).

18. El major control de les senyories baronials es comprova, per posar dos exemples, en els casos de les viles de la Fatarella i Miravet, sota jurisdicció del comanador de l'orde de l'Hospital, les quals han de guanyar davant la Reial Audiència, el 1561 i 1600, respectivament, el dret a fer ordinations; d'altra banda i sense sortir de la mateixa jurisdicció, les noves cartes de poblament de Benissanet (1611) i Miravet (1623) seran força precises pel que fa al paper del batlle. Serrano Daura, Josep (2000), pp. 176, 188 i 235, nota 280. S'entén que els municipis, en general, preferissin la jurisdicció reial, ja que la senyorial representava un augment de les obligacions i els vincles personals i col·lectius. Terrassa, per exemple, dóna a Pere III 48.000 sous perquè aquest recuperi la jurisdicció, venuda a uns particulars quatre anys abans, malgrat que això implica l'endeutament de la universitat (aconsegueix, això sí, excepcions fiscals). DD. AA. (2006). Més referències sobre el tema a Palos, Joan Lluís (1994), pp. 89-90.

19. Així es fa a Palafrugell, on el prior de Santa Anna de Barcelona elegeix a partir de la proposta del Consell, a Figueres, en aquest cas és el rei o el batlle general el que tria a partir de la proposta dels cònsols i el Consell, a partir de 1542 es farà per insaculació; o a Terrassa, on també és el batlle general o el seu lloctinent qui, a partir de 1481, accepta o no la persona proposada pels jurats, prohoms i singulars de la vila, a partir de 1560 es farà per insaculació. Villar i Torrent, Joan (2007); Cobos Fajardo, Antoni (2004); i DD. AA. (2006). Sobre les funcions dels batlles, vegeu Lalinde Abadía, Jesús (1966), pp. 126-127 i 245-246.

20. Aquest fet es pot constatar clarament en qualsevol història de Catalunya, per a una breu síntesi, en la qual es destaca la importància de la figura del carreratge, vegeu Palos, Joan Lluís (1994), pp. 384-389. Els consellers barcelonins tenien molt clara la preeminència de la ciutat sobre la resta del Principat, expressions en aquest sentit no en manquen: el conseller segon deia al Virrei l'agost de 1617 que Barcelona "es cabeza y la principal del Reino (...) a la cual todas las otras deben reconocer respeto y superioridad"; el Consell de Cent el 25 d'agost de 1617 recordava que la ciutat "tiene el principal cuidado del beneficio público y universal de todo el Reino" i, unes línies més enllà i tingudes en compte les ajudes que Barcelona ha fet a altres ciutats i viles, dedueix "la obligación que tienen todas de respetar y honrar a esta Ciudad como madre y cabeza, de la cual influye todos los otros pueblos, como miembros, la salud y prosperidad que tienen". Carrera Pujal, Jaume (1946-1947), II, pp. 85, 86 i 87 (la traducció, òbviament, és seva). Tota l'obra d'aquest autor és una constatació d'aquest fet, ja que, malgrat el seu títol, no és una altra cosa que una aproximació a la Catalunya dels segles XVI i XVII des de la gestió municipal barcelonina.

Índex

Proemi	5
Pròleg	7
Presentació	11
El municipi català des de la baixa edat mitjana als decrets de Nova Planta	13
Origen, consolidació i característiques de les finances baix-medievals	23
Impostos directes: talles, redelmes, onzens i similars.....	30
Les imposicions: “la ànima de las ciutats, vilas, e locs en lo (...) Principat de Cathalunya”.....	37
Censals i violaris: un deute insostenible	53
L’administració de la hisenda municipal.....	72
Ingressos i despeses: un intent de quantificació.....	79
Les finances municipals dels segles XVI i XVII	83
Els consells municipals: un àmbit d’actuació ampli i consolidat ...	83
Evolució dels ingressos municipals	88
Les despeses municipals	136
L’afer del quint	142
Una administració continuïsta	150
El municipi de la Nova Planta borbònica (1716-1812)	155
Del Consell a l’Ajuntament	155
La nova organització de la hisenda municipal	162
L’eliminació del deute, un objectiu a mig camí.....	203
Els ingressos i les despeses, algunes consideracions.....	216
La configuració de la hisenda municipal liberal	237
El paper subaltern dels ajuntaments en la construcció de l’Estat liberal.....	238
Els canvis institucionals i administratius	242
L’impacte de la Revolució Liberal en els ingressos municipals ...	250
Les despeses municipals, una continuïtat a l’alça	268
A tall de conclusions	279
Bibliografia	285